

การพัฒนาวัดตามหลักสปปายะเพื่อเป็นศูนย์การสอนวิปัสสนากรรมฐาน

Development of Temples based on the Sappaya Principles to Become Centers for Teaching Vipassana-Kammatthana

พระครูนิรมิตสังฆกิจ¹ พระศรีสมโพธิ² และศิริโรจน์ นามเสนา³

Phrakruniramitsangkakit, Phrasrisombhot and Sirirote Namsena

Received: April 21, 2022

Revised: October 17, 2023

Accepted: October 21, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์การวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสปปายะในสมัยพุทธกาล 2) วิเคราะห์วัดที่เป็นศูนย์การสอนวิปัสสนากรรมฐานในสังคมไทยตามแนวสปปายะ และ 3) เสนอแนวทางการพัฒนาวัดตามแนวสปปายะเพื่อเป็นศูนย์การสอนวิปัสสนากรรมฐานเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เลือกแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 17 รูป/คน และการสนทนากลุ่มเฉพาะโดยคณะผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 12 รูป/คน มีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาในลักษณะการพรรณนาความผลการวิจัย พบว่า 1) ในสมัยพุทธกาลพระสงฆ์ได้อาศัยอยู่ในวัดหรือเสนาสนะที่มีความสะดวกเหมาะสม หรือมีความเป็นสปปายะในการศึกษาพระไตรปิฎกและการฝึกวิปัสสนากรรมฐาน โดยเฉพาะที่อยู่อาศัยหรือเสนาสนะที่ตั้งอยู่ในสิ่งแวดล้อมอันสะอาด สงบ ร่มเย็น และสอดคล้องสัมพันธ์กับธรรมชาติ 2) จากการวิเคราะห์วัดที่เป็นศูนย์การสอนวิปัสสนากรรมฐานในสังคมไทยตามแนวสปปายะ พบว่า วัดที่เป็นศูนย์การสอนวิปัสสนากรรมฐาน มีความพร้อมและมีการพัฒนาให้เป็นไปตามแนวสปปายะ ทั้งในเรื่องที่อยู่อาศัย สถานที่เดินจงกรมและเส้นทางสัญจร พื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้วิปัสสนาจารย์ผู้ทรงคุณ มีอาหารที่บริบูรณ์ มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม และมีหลักสูตรปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่สมดุลไม่ตึงไม่หย่อนเกินไป และ 3) แนวทางในการพัฒนาวัดตามหลักสปปายะ

¹⁻³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

เพื่อให้เป็นศูนย์การสอนวิปัสสนากรรมฐานจะต้องพัฒนาใน 3 มิติสำคัญ คือ 1) ด้านสถานที่อยู่อาศัย และการขบฉัน (อาวาสสัปปายะ/โภชนสัปปายะ) 2) ด้านกายภาพเพื่อรองรับบุคคลและกิจกรรม (ภัสสสัปปายะ/บุคคลสัปปายะ/อิริยาปถสัปปายะ) และ 3) ด้านสภาพแวดล้อมโดยรอบวัด (โคจรสัปปายะ/อุตุสัปปายะ) โดยเฉพาะเส้นทางสัญจร และการเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้ความร่มรื่นและความสงบ

คำสำคัญ: การพัฒนาวัด, หลักสัปปายะ, การวิปัสสนากรรมฐาน

Abstract

The purposes of this research article were 1) to analyze Vipassana-Kammatthana according to the Sappaya principles during the Buddha's time; 2) to analyze temples that were centers for teaching Vipassana-Kammatthana in Thai society according to the Sappaya principles; and 3) to propose guidelines for developing temples according to the Sappaya principles to become centers for teaching Vipassana-Kammatthana. This was a qualitative research by studying documents and related research, in-depth interviews with 17 specifically selected key informants, and focus group discussions with 12 qualified persons. The content analysis was descriptive. The research results found that 1) during the Buddha's time, monks lived in temples or residences that were convenient, suitable, or well-equipped for studying Tripitaka and practicing Vipassana-Kammatthana, especially residences or Senasana that were in a clean, peaceful, and cool environment that was in harmony with nature; 2) from the analysis of temples that were centers for teaching Vipassana-Kammatthana in Thai society according to the Sappaya principles, it was found that the temples that were centers for teaching Vipassana-Kammatthana were ready and have been developed in accordance with the Sappaya principles, both in terms of residence, walking meditation places and travel routes, exchange areas for learning, virtuous Vipassana teachers, abundant food, appropriate environment, and a balanced Vipassana-Kammatthana curriculum that was neither too tight nor too loose; 3) the guidelines for developing temples according to the Sappaya principles to become centers for teaching Vipassana-Kammatthana must be

developed in 3 important dimensions: 1) residence and dining areas (Avasasappaya/Bhojanasappaya), 2) physical aspects to support people and activities (Bhassasappaya/Puggalasappaya/Iriyapathasappaya); and 3) in terms of the environment surrounding the temple (Gocarasappaya/Utusappaya), especially travel routes and increasing green spaces were to provide shade and peace.

Keywords: Temple Development, Sappaya Principles, Vipassana-Kammatthana

บทนำ

ในครั้งพุทธกาลพระพุทธเจ้าในฐานะศาสดา ซึ่งเป็นผู้นำทางพระพุทธศาสนาได้สถาปนา “สงฆ์” และ “พุทธบริษัท 4” ด้วยการปรับและสร้างองค์การบริหารขึ้นมาเพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องกับบริบทและสภาพสังคมองค์รวม ดังปรากฏในหลักธรรมของการเปลี่ยนแปลง (ไตรลักษณ์) ในปัจฉิมโอวาทที่ว่า “ภิกษุทั้งหลายบัดนี้เราขอเตือนเธอทั้งหลายว่าสังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดาเธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิดอีกไม่นานการปริณิพพานของตถาคตจะมี” (ที.ม. (ไทย) 10/185/131) รวมทั้งแนวคิดที่รองรับต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยที่ว่า “บรรพชิตพึงพิจารณาเนื่อง ๆ ว่าวันคืนล่วงไป ๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่” (อง.ทสก. (ไทย) 24/48/104) อันเป็นการเตือนสงฆ์ให้เตรียมพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องเผชิญซึ่งเป็นธรรมดาของสรรพสิ่งย่อมเกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นไป ซึ่งจะสังเกตได้ว่าพระพุทธเจ้าได้มองเห็นแล้วว่าการเปลี่ยนแปลงย่อมเกิดขึ้นแน่นอน ดังนั้นจึงมีการเตรียมการดังกล่าวภายหลังจากการตรัสรู้พระพุทธองค์ได้ทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (ที.ม. (ไทย) 10/86/46) ซึ่งมีเหตุปัจจัยพร้อมมูลผลที่ได้ทำให้เกิดความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาในองค์กรวม โดยมีการประกาศพระพุทธศาสนาและการรับบุคคลเข้ามาบวชจนมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นและมีการบัญญัติวินัย (อง.ทสก. (ไทย) 24/31/81) ซึ่งเป็นการรองรับการจัดตั้งองค์กรสงฆ์ (พระครูโสภณปริยัติสุธี, 2552)

“พระวินัยหรือสิกขาบทเป็นธรรมอนุการปกครองที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นเพื่อใช้กับคณะสงฆ์” เป็นรากฐานงานการเผยแผ่บริหารจัดการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาซึ่งถือเป็นองค์กรใหญ่ซึ่งเป็นเจตนารมณ์ในการบัญญัติวินัยเป็นปณิธานในการไปประกาศพระศาสนา รวมถึงธรรมวินัยที่ทรงประกาศและบัญญัติขึ้นอันเป็นเจตนารมณ์ของการจัดตั้งองค์กรแบบพุทธวิธีในการบริหารจัดการองค์กรของพระพุทธองค์ให้เป็นองค์กรที่รองรับชุมชนในสังคมจากพระปัญญาญาณตรัสรู้ของ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังดินแดนต่าง ๆ (ที.ม. (ไทย) 10/86/46) ทำให้มีพุทธสาวกเข้ามาจำนวนมากเกิดการขยายตัวของ “สังฆะ” อย่างต่อเนื่อง พระพุทธองค์จึงได้ทรงบัญญัติวินัยซึ่งถือเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการกลุ่มและองค์กร (อง.ทสก. (ไทย) 24/48/104) เป็นคฤหัสถ์วิธีในการจัดองค์กรคณะสงฆ์ที่เป็นเครื่องมือรองรับการบริหารงานพระพุทธศาสนาในครั้งพุทธกาล (พระเทพโสมภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2548)

ในสมัยพุทธกาลบุคคลที่สร้างวัดเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยส่วนใหญ่ ได้แก่ "พระราชา" ผู้ปกครองแคว้นและ "อัครมหาเสนาบดี" ประจำแคว้น ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการปกครองบริหารและพัฒนาสังคมเศรษฐกิจของบ้านเมืองในยุคนั้น (พระครูกล้วยานสิทธิวัฒน์ (สมาน กลฺยาณธมฺโม/พรหมอยู่), 2550) เนื่องจากได้ฟังพระธรรมคำสอนจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยตรงแล้วต่างประจักษ์ซาบซึ้งว่าพระธรรมคำสอนนั้นสามารถนำพาผองชนให้หลุดพ้นจากทุกข์ในวัฏสงสารได้จริง สุดท้ายจึงได้ประกาศตนเป็นศิษย์ของพระบรมศาสดาต่างทุ่มเทกำลังทรัพย์และกำลังสติปัญญาเพื่ออุปถัมภ์ค้ำจุนพระภิกษุสงฆ์ และอำนวยความสะดวกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปทั่วทุกแคว้นด้วยการสร้างวัดให้เป็นศูนย์กลางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขึ้นในบ้านเมืองของตัวเอง (Rawlinson Hugh George, 1950) ดังกรณีของพระเจ้าพิมพิสารแห่งแคว้นมคธที่เป็นผู้สร้างวัดถวายโดยดัดแปลงอุทยานส่วนพระองค์ซึ่งตั้งอยู่นอกเมืองราชคฤห์ (นครหลวงของแคว้นมคธ) มีเนื้อที่กว้างขวางใหญ่ รมรื่นด้วยป่าไม้ อาคาร และถาวรวัตถุต่าง ๆ ส่วนมากเป็นเครื่องมือสร้างอย่างแข็งแรงทนทาน และมีความประณีตสมกับที่กษัตริย์เป็นผู้ทรงสร้างถวาย โดยขนานนามว่า “เวฬุวนาราม” ซึ่งเป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา มีพระภิกษุเป็นจำนวนมากได้พำนักอาศัยช่วยอำนวยความสะดวกแก่การปฏิบัติกิจของสงฆ์และใช้เป็นสถานที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาสืบต่อกันมา (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2548) ภายหลังได้มีผู้มีจิตศรัทธาจำนวนมากได้บริจาคทรัพย์สินส่วนตัวบ้างถวายที่ดินส่วนตัวเพื่อสร้างวัดถวายไว้ในพระพุทธศาสนาการสร้างวัดแต่โบราณกาลเมื่อประชาชนมีจิตศรัทธาในพุทธศาสนาได้อพยพไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ใดก็ตามมักจะสร้างวัดขึ้นแล้วนิมนต์พระสงฆ์ไปพำนักอยู่อาศัยเพื่อบำเพ็ญกุศลประกอบศาสนกิจตามประเพณีสืบต่อกันมา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2541)

จากการศึกษาหลักสัปปายะทั้ง 7 ประการ (อาวาสสัปปายะ/โภชนสัปปายะ/ภัสสสัปปายะ/บุคคลสัปปายะ/อิริยาปถสัปปายะ/โคจรสัปปายะ/อุตุสัปปายะ) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551) ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ถึงความพร้อมของพื้นที่อันเหมาะสมต่อการศึกษาและการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งผู้ปฏิบัติจำเป็นจะต้องอาศัยบริบทอันเป็นสิ่งที่เหมาะสม เกื้อกูล จึงจะช่วยสนับสนุนให้การฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเกิดผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่นไม่เสื่อมถอย ซึ่งศูนย์หรือ

สถานที่ปฏิบัติธรรมต่าง ๆ จะต้องมีหรือเตรียมไว้เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้มาปฏิบัติ คำถามจึงมีอยู่ว่าในการที่จะพัฒนาวัดให้มีบริบทที่เป็นไปและสอดคล้องตามแนวสัปปายะเพื่อให้เป็นศูนย์ การสอนวิปัสสนากรรมฐานนั้น สำนักหรือศูนย์ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานต้นแบบในปัจจุบันนั้นจะมีการปรับปรุงหรือพัฒนาให้เป็นศูนย์การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่อยู่ในความดูแลของตนให้มีความสอดคล้องหรือเป็นไปตามหลักสัปปายะได้อย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์การวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสัปปายะในสมัยพุทธกาล
2. เพื่อวิเคราะห์ศูนย์การสอนวิปัสสนากรรมฐานในสังคมไทยตามแนวสัปปายะ
3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาวัดตามแนวสัปปายะเพื่อเป็นศูนย์การสอนวิปัสสนา

กรรมฐาน

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้ใช้วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย คือ

1. การศึกษาในเชิงเอกสาร มุ่งศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับการพัฒนาวัด การวิปัสสนากรรมฐาน และบริบทเชิงพื้นที่ของวัดที่มีการจัดสอนวิปัสสนากรรมฐานที่มีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับหลักสัปปายะที่มีส่วนหนุนเสริมให้เกิดความสบายใจสบายกาย มีความเหมาะสม และก่อให้เกิดพัฒนาการในการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายในกับปัจจัยภายนอกเพื่อให้การฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นไปโดยราบรื่น ประกอบด้วย 1) วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี 2) วัดพระธาตุศรีจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ 3) วัดภักทันทาสาราม สำนักวิปัสสนาเวกอาศรม จังหวัดชลบุรี 4) สำนักปฏิบัติธรรมวัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 5) วัดป่าสาลวัน จังหวัดนครราชสีมา และ 6) วัดพระราม 9 กาญจนาภิเษกกรุงเทพมหานคร
2. การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 17 รูป/คน ประกอบด้วย เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ตัวแทนผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยเลือกแบบเฉพาะเจาะจงเพื่อให้ได้ข้อมูล ข้อเท็จจริง สามารถอธิบายถึงปรากฏการณ์ที่สนับสนุน ได้แย้ง รวมถึงสามารถให้ข้อเสนอแนะหรือข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ในประเด็นที่เกี่ยวข้อง
3. การสนทนากลุ่มเฉพาะกับคณะผู้ทรงคุณวุฒิ พระวิปัสสนาจารย์ ตัวแทนผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน และผู้แทนส่วนงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 12 รูป/คน เพื่อให้ได้ข้อสรุปถึงแนวทางการพัฒนาวัดตามแนวสัปปายะให้เป็นศูนย์การสอนวิปัสสนากรรมฐาน

4. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยที่ผู้วิจัยเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และคอยสังเกตเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในเวลาที่มีการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และนอกเวลาที่ไม่มีการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ณ ศูนย์ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำนักปฏิบัติทั้ง 6 ศูนย์ ตามประเด็นขอบเขตเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ในการศึกษาทั้งในเชิงเอกสารและข้อมูล ข้อเท็จจริงในเชิงประจักษ์ที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตสังเกตแบบมีส่วนร่วม รวมถึงที่ได้จากการสนทนากลุ่มเฉพาะกับคณะผู้ทรงคุณวุฒิ พระวิปัสสนาจารย์ ตัวแทนผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน และผู้แทนส่วนงานที่เกี่ยวข้องนั้น ได้มีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาในลักษณะการพรรณนาความ ประกอบฐานข้อมูล ภาพที่ปรากฏ และการพรรณนาความประกอบการบรรยายเชิงข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในวัดที่มีการจัดสอนวิปัสสนากรรมฐาน ทั้งนี้ เพื่อให้ได้แนวทางในการพัฒนาวัดตามแนวสัปปายะให้เป็นศูนย์การสอนวิปัสสนากรรมฐาน และเป็นแนวทางเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงกายภาพและคุณภาพของวัดนั้น ๆ ต่อไป

สรุปผลการวิจัย

1. ในสมัยพุทธกาลพระสงฆ์ได้อาศัยอยู่ในเสนาสนะที่มีความสะดวกหรือความเป็นสัปปายะในการศึกษาพระไตรปิฎกและการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน โดยเฉพาะที่อยู่อาศัยและสถานที่ขบฉัน หรือเสนาสนะที่ตั้งอยู่ในสิ่งแวดล้อมอันสะอาด สงบ ร่มเย็น และสอดคล้องสัมพันธ์กับธรรมชาติ ซึ่งทุกวัดจะต้องสร้างขึ้นเพื่อให้พระสงฆ์ได้พำนักอาศัยอยู่ในเสนาสนะที่มีความสะดวกหรือมีความเป็นสัปปายะ และเหมาะสมกับการศึกษาพระไตรปิฎกและเจริญสมณธรรมอันเป็นกระบวนการฝึกฝนอบรมตนตามแนวทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

1.1 ในสมัยพุทธกาลมีการปรับปรุง พัฒนาวัดหรือสถานวิปัสสนากัมมัฏฐานให้มีที่อยู่อาศัยหรือกุฏิเพื่อสนับสนุนการวิปัสสนากรรมฐานให้เกิดความเหมาะสม มีความปลอดภัย ไม่มีคนพุกพ่วนจอแจ ซึ่งเป็นไปและสอดคล้องตามหลักอวาสสัปปายะหรือเสนาสนสัปปายะ

1.2 ในสมัยพุทธกาลมีการปรับปรุง พัฒนาวัดหรือสถานวิปัสสนากัมมัฏฐานให้มีพื้นที่สัจจรไปมาที่สะดวกสบาย ลานฝึกปฏิบัติหรือเส้นทางเดินจงกรมก็มีกว้างขวาง และมีความสะดวก ซึ่งเป็นไปและสอดคล้องตามหลักโคจรสัปปายะ

1.3 ในสมัยพุทธกาลมีการปรับปรุง พัฒนาวัดหรือสถานวิปัสสนากัมมัฏฐานให้มีพื้นที่ในการพบปะพูดคุย พื้นที่เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือพื้นที่ในการทวนสอบทางอารมณ์

ระหว่างพระวิปัสสนาจารย์กับผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานมีความสะดวก สบาย สอดคล้องและเหมาะสม ซึ่งเป็นไปและสอดคล้องตามหลักสัปปายะหรืออัมมัสสวนสัปปายะ

1.4 ในสมัยพุทธกาลมีการปรับปรุง พัฒนาวัดหรือสถานวิปัสสนากัมมัฏฐานให้มีพื้นที่รองรับการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน เพื่อรองรับบุคคลที่มีจุดประสงค์หรือเป้าหมายเดียวกัน คือ การมาฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ถือเป็นพื้นที่ของผู้ทรงคุณธรรม ทรงภูมิปัญญา ซึ่งเป็นไปและสอดคล้องตามหลักบุคคลสัปปายะ

1.5 ในสมัยพุทธกาลมีการปรับปรุง พัฒนาวัดหรือสถานวิปัสสนากัมมัฏฐานให้มีความเพียบพร้อมในเรื่องข้าวปลาอาหารและเครื่องขบฉันที่พอเหมาะ มีความอุดมสมบูรณ์ ถูกหลักโภชนาการ ซึ่งเป็นไปและสอดคล้องตามหลักโภชนสัปปายะหรืออาหารสัปปายะ

1.6 ในสมัยพุทธกาลมีการปรับปรุง พัฒนาวัดหรือสถานวิปัสสนากัมมัฏฐานให้มีพื้นที่เพื่อการฝึกปฏิบัติที่มีสภาพอากาศปลอดโปร่ง ถ่ายเท มีความสงบ ร่มรื่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป และไม่มีมลพิษรบกวน ซึ่งเป็นไปและสอดคล้องตามหลักอุตุสัปปายะ

1.7 ในสมัยพุทธกาลมีการปรับปรุง พัฒนาวัดหรือสถานวิปัสสนากัมมัฏฐานให้เป็นจุดศูนย์รวมของผู้ร่วมอุดมการณ์เดียวกัน ที่จะร่วมฝึกปฏิบัติ ร่วมอยู่ในวิถีชีวิต จาริต ประเพณี วัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน หรือมีบริบทในการประพฤติปฏิบัติที่คล้ายกัน เหมือนกัน ซึ่งเป็นไปและสอดคล้องตามหลักอิริยาบถสัปปายะ

2. จากการวิเคราะห์ศูนย์การสอนวิปัสสนากรรมฐานในสังคมไทยตามแนวสัปปายะ ต้นแบบจำนวน 6 ศูนย์ตามแนวสัปปายะ ซึ่งประกอบด้วย 1) วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ 2) วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี 3) วัดภักทันทาสาราม จังหวัดชลบุรี 4) วัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 5) วัดป่าสาละวัน จังหวัดนครราชสีมา และ 6) วัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก กรุงเทพมหานคร พบว่า ทุกวัดหรือทุกศูนย์การสอนวิปัสสนากรรมฐานต้นแบบต่างก็พัฒนาให้เป็นไปตามแนวสัปปายะ ทั้งในเรื่องที่อยู่ที่อยู่อาศัยหรือกุฏิ สถานที่เดินจงกรมและสัจจรไปมา พื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางการฝึกปฏิบัติ มีพระวิปัสสนาจารย์ผู้ทรงคุณ มีอาหารที่บริบูรณ์ มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม มีหลักสูตรการฝึกปฏิบัติที่สมดุล มีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับทุกช่วงวัย และลักษณะทางกายภาพเฉพาะบุคคล ทั้งนี้เพื่อสนองตอบให้ผู้ฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานได้รับความสะดวกสบายและหนุนเสริมให้การฝึกวิปัสสนากรรมฐานเกิดปัญหากระทบน้อยที่สุด

3. แนวทางในการพัฒนาวัดตามหลักสัปปายะเพื่อเป็นศูนย์การสอนวิปัสสนากรรมฐานจะต้องมุ่งพัฒนาใน 3 มิติสำคัญ คือ

3.1 ด้านสถานที่อยู่อาศัยและสถานที่ขบฉัน (อาวาสสัปปายะ/โกชนสัปปายะ) ควรมีการพัฒนาวัดให้เกิดเหมาะสมและมีส่วนสนับสนุน ส่งเสริมให้การฝึกวิปัสสนากรรมฐานดำเนินไปอย่างปกติ โดยเฉพาะเรื่องของการดูแลรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสะอาด สะดวกปลอดภัย การมีข้าวปลาอาหารที่พอเพียง มีอากาศถ่ายเท สดชื่น ปลอดภัย มีเครื่องอำนวยความสะดวก และมีความสะอาด ปลอดภัย

3.2 ด้านสถานที่ในการรองรับบุคคลและการจัดกิจกรรม (ภัสสัปปายะ/บุคคลสัปปายะ/อิริยาปถสัปปายะ) โดยเฉพาะพื้นที่โดยรวมของวัด ทั้งเส้นทางสัญจรในวัดเพื่อให้สามารถที่จะใช้พื้นที่ข้างต้นเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งในการฝึกปฏิบัติไปในตัวด้วย ขณะเดียวกันก็ควรที่จะมีการพัฒนาพื้นที่สีเขียวหรือความเป็นพื้นที่ทางธรรมชาติที่มีความร่มรื่น ร่มเย็น เพื่อเสริมสร้างความสดชื่น แจ่มใส อากาศถ่ายเท ร่มรื่น ร่มเย็น และสร้างความสบายใจสลายกายให้กับผู้ฝึกปฏิบัติ

3.3 ด้านสภาพแวดล้อมโดยรอบบริเวณวัดหรือชุมชน (โคจรสัปปายะ/อุตุสัปปายะ) โดยเฉพาะเส้นทางการสัญจร และการพัฒนาพื้นที่ลานวัดให้เป็นพื้นที่ลานธรรม เพื่อให้เป็นที่รองรับการฝึกปฏิบัติ รวมถึงกิจกรรมอื่น ๆ ที่เหมาะสมให้กับผู้ฝึกปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ฝึกปฏิบัติสามารถเข้าถึงได้โดยสะดวก มีความสะอาด ปลอดภัย รวมถึงมีความเป็นอารยสำหรับทุกเพศ ทุกวัย

อภิปรายผลการวิจัย

1. ในสมัยพุทธกาลพระสงฆ์ได้อาศัยอยู่ในเสนาสนะที่มีความสะดวก เหมาะสม หรือความเป็นสัปปายะในการศึกษาพระไตรปิฎกและการฝึกวิปัสสนากรรมฐาน โดยเฉพาะที่อยู่อาศัยหรือเสนาสนะที่ตั้งอยู่ในสิ่งแวดล้อมอันสะอาด สงบ ร่มเย็น และสอดคล้องสัมพันธ์กับธรรมชาติ ซึ่งอาจจะเป็นเหตุและปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดศีลหรือข้อปฏิบัติ เกิดสมาธิหรือการมีใจจดจ่อกับการกำหนดรู้หรือการปฏิบัติ และเกิดปัญญาหรือการเข้าใจความเป็นธรรมชาติ เข้าใจการเปลี่ยนแปลงหรือกฎของไตรลักษณ์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), (2538) ซึ่งส่งผลให้การประพฤติ ปฏิบัติเป็นไปตามครรลอง ปราศจากสิ่งยั่วยุหรือสิ่งที่จะนำมาซึ่งความหม่นหมองทางอารมณ์

2. จากการวิเคราะห์และประเมินศูนย์การสอนวิปัสสนากรรมฐาน ต้นแบบจำนวน 6 ศูนย์ตามแนวสัปปายะ พบว่า ทุกศูนย์มีความพร้อมและมีการพัฒนาให้เป็นไปตามแนวสัปปายะ ทั้งในเรื่องที่อยู่อาศัย สถานที่เดินจงกรมและสัญจร พื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิปัสสนาจารย์ผู้ทรงคุณ มีอาหารที่บริบูรณ์ มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม และมีหลักสูตรปฏิบัติที่สมดุล ทำให้เห็นว่าการจัดตั้งศูนย์การสอนวิปัสสนากรรมฐาน ต้นแบบทั้ง 6 ศูนย์ ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการ บริบทโดยทั่วไปให้เป็นไปและสอดคล้องกับหลักสัปปายะในทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ศูนย์การ

สอนวิปัสสนากรรมฐาน ต้นแบบทั้ง 6 ศูนย์ได้เติมเต็มและจัดหาสิ่งที่เหมาะสม สิ่งที่เกี่ยวข้อง ที่จะมีส่วนช่วยสนับสนุนให้การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานให้เกิดผลดียิ่งขึ้น และช่วยให้ผู้ฝึกปฏิบัติมีสมาธิตั้งมั่นไม่เสื่อมถอย ทั้งในเรื่อง 1) อาวาสสัปปายะหรือการจัดหาที่อยู่ ที่พัก ที่ฝึกปฏิบัติให้เกิดความเหมาะสม 2) โจรสัปปายะหรือการจัดเตรียมพื้นที่ภายในศูนย์การสอนวิปัสสนากรรมฐาน ต้นแบบให้รองรับกับการปฏิบัติในทุกอิริยาบถ ทั้งอิริยาบถหลัก อิริยาบถรอง และอิริยาบถย่อย 3) ภัตตสัปปายะหรือการจัดหาพื้นที่เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พื้นที่เพื่อการพูดคุย หรือพื้นที่เพื่อการทวนสอบทางอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม 4) บุคคลสัปปายะหรือการเตรียมบุคลากรในศูนย์ที่คอยสนับสนุนอำนวยความสะดวก มีพระวิปัสสนาจารย์ที่มีความเป็นกัลยาณมิตรและคอยชี้แนะแนวทางเพื่อให้การฝึกปฏิบัติเป็นไปอย่างราบรื่นและเหมาะสมตามฐานานุรูปของผู้ฝึกปฏิบัติในแต่ละรูป/คน 5) โภชนสัปปายะการจัดหา การจัดเตรียมอาหารหรือภัตตาหารที่พระภิกษุผู้ปฏิบัติจะได้รับบิณฑบาตได้อย่างเหมาะสมและสมบูรณ์ดี 6) อุตสัปปายะหรือการเตรียมสภาพแวดล้อมภายในศูนย์การสอนวิปัสสนากรรมฐาน ต้นแบบให้เกิดความร่มรื่น สวยงาม ไม่ร้อนไม่หนาวจนเกินไป มีอากาศถ่ายเท สะอาด ถูกสุขลักษณะ และเอื้อต่อการฝึกปฏิบัติ และ 7) อิริยาปถสัปปายะหรือการตระเตรียมเครื่องอำนวยความสะดวกให้เกิดความเหมาะสมและเพียงพอต่อการฝึกปฏิบัติและเป็นไปอย่างสมดุลหรือไม่มากเกินไปจนเกินไป

3. การพัฒนาวัดตามหลักสัปปายะเพื่อเป็นศูนย์การสอนวิปัสสนากรรมฐาน จะต้องมุ่งพัฒนาใน 3 มิติสำคัญ คือ 1) ด้านสถานที่อยู่อาศัยและการขบฉัน หรือการมีที่อยู่ที่เหมาะสม (อาวาสสัปปายะ/โภชนสัปปายะ) 2) ด้านกายภาพเพื่อรองรับบุคคลและกิจกรรม (ภัตตสัปปายะ/บุคคลสัปปายะ/อิริยาปถสัปปายะ) และ 3) ด้านสภาพแวดล้อมโดยรอบวัด (โจรสัปปายะ/อุตสัปปายะ) โดยเฉพาะเส้นทางสัญจร การเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้ความร่มรื่นและความสงบ ทั้งนี้เพราะการพัฒนาวัดตามหลักสัปปายะจะช่วยให้ศูนย์การสอนวิปัสสนากรรมฐานมีส่วนช่วยในการพัฒนาทั้งด้านกาย ศีล จิต และปัญญา (อง.ตัก.อ. (บาลี) 2/22/99, อง.ตัก.อ. (ไทย) 34/461/72) แก่ผู้ที่มาฝึกปฏิบัติ และส่งผลให้วัดกลายเป็นสถานที่ให้การศึกษาวิชาการด้านวิปัสสนากรรมฐานและการปลุกฝังคุณธรรมจริยธรรม เป็นพื้นที่ในการจัดแสดงธรรมด้านวิปัสสนากรรมฐาน หรืออาจจะเป็นสถานที่เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อช่วยผ่อนคลายความทุกข์ ความโศก มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด และร่มรื่น และมีส่วนสำคัญในการฝึกอบรมหรือสร้างศาสนทายาทสายวิปัสสนากรรมฐาน

องค์ความรู้ใหม่

ในการพัฒนาวัดตามหลักสัปปายะเพื่อเป็นศูนย์การสอนวิปัสสนากรรมฐานนั้น หลักการสำคัญที่วัดแต่ละวัดที่ปรารถนาจะพัฒนาให้เป็นศูนย์การสอนวิปัสสนากรรมฐาน นั้น วัดจะต้องเตรียมการหรือพัฒนาให้เกิดเป็นรูปธรรมอย่างน้อยใน 3 มิติสำคัญ คือ 1) ด้านสถานที่อยู่อาศัยและการขบฉัน หรือการมีที่อยู่ที่ดินที่เหมาะสม (อาวาสสัปปายะ/โภชนสัปปายะ) 2) ด้านกายภาพหรือเครื่องอำนวยความสะดวก ซึ่งจะต้องมีการจัดเตรียมสถานที่ภายในวัดให้เกิดความเหมาะสมเพื่อรองรับบุคคลและกิจกรรมการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน การเตรียมพระวิปัสสนาจารย์ที่มีความรู้ ทักษะ และมีความเป็นกัลยาณมิตร (ภัสสสัปปายะ/บุคคลสัปปายะ/อิริยาปถสัปปายะ) และ 3) ด้านสภาพแวดล้อมโดยรอบวัด (โคจรสัปปายะ/อุตุสัปปายะ) โดยเฉพาะเส้นทางสัญจร พื้นที่เพื่อการเดินจงกรม หรือสภาพแวดล้อมโดยรอบที่มีความร่มรื่น สงบ สะอาด มีระเบียบเรียบร้อย และมีพื้นที่สีเขียวเพื่อช่วยให้เกิดความผ่อนคลาย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. รัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการส่งเสริมสนับสนุนด้านงบประมาณอย่างเพียงพอในการบริหารจัดการและการพัฒนาวัดเป็นศูนย์การสอนวิปัสสนากรรมฐานเพื่อเป็นอนุรักษให้คงอยู่คู่กับสังคมไทย
2. หน่วยงานและองค์กรภาครัฐควรมีส่วนในการสนับสนุนช่วยเหลือด้านงบประมาณและให้ทุนในการฝึกอบรมพระวิปัสสนาจารย์อย่างต่อเนื่อง
3. วัดต้นแบบที่เป็นศูนย์การสอนวิปัสสนากรรมฐานควรสร้างเครือข่ายเพื่อจะได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้รูปแบบหรือแนวทางในการพัฒนาวัดให้กับวัดที่ริเริ่มพัฒนาใหม่ ๆ
4. คณะสงฆ์ควรมีนโยบายพัฒนารูปแบบวัดทุกวัดเป็นศูนย์การสอนวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อที่จะเป็นศูนย์บ่มเพาะคุณธรรมจริยธรรมให้กับชุมชนและประชาชน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. วัดควรพัฒนาสู่ความเป็นสถานศึกษาและฝึกปฏิบัติด้านวิปัสสนากรรมฐานเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับชุมชนและประชาชน
2. วัดควรสนับสนุน ส่งเสริมให้พระสงฆ์ในวัดได้มีโอกาสเข้ารับการศึกษาหลักสูตรวิปัสสนาภาวนาเพื่อเป็นศาสนทายาทสายวิปัสสนากรรมฐานและเป็นการสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับชุมชนและประชาชน

3. วัดที่มีความพร้อมแล้วควรที่จะมีการพัฒนาหรือยกระดับสู่ความเป็นศูนย์การ
สอนวิปัสสนากรรมเพื่อเปิดให้บริการแก่บุคคลทั่วไป หรือบุคลากรจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน
ที่สนใจมาขอรับการฝึกอบรมวิปัสสนากรรมฐาน

เอกสารอ้างอิง

- พระครูกลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน กลยาณธมโม/พรหมอยู่). (2550). *เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา*.
(พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.
- พระครูโสภณปริยัติสุธี. (2552). *แนวคิดทางการเมืองการปกครองตามแนวพระไตรปิฎก*. (สารนิพนธ์
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพโสภณ. (ประยูร ธมมจิตโต). (2548). *พุทธวิธีบริหาร*. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ
มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2548). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด*.
กรุงเทพฯ : วัดมหาไธสง.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2538). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่
ที่ 20). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2541). *พุทธสถานในอินเดีย-เวฬุวันมหาวิหาร เมืองราชคฤห์*.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2500). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเถปิฎก*.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Rawlinson Hugh George. (1950). *a Concise History of the Indian People*. London :
Oxford University Press.

